

NORGES HØYESTERETT

D O M

avsagt 2. september 2019 av Høyesterett i avdeling med

dommer Clement Endresen
dommer Henrik Bull
dommer Ingvald Falch
dommer Cecilie Østensen Berglund
dommer Erik Thyness

HR-2019-1662-A, (sak nr. 19-004335SIV-HRET)
Anke over Gulating lagmannsretts dom 24. oktober 2018

A	(advokat Karl Nicolai Vogt Skjerdal)
Utdanningsforbundet (partshjelper)	(advokat Nicolay Skarning)
mot	
Staten v/Statens pensjonskasse	(Regjeringsadvokaten v/advokat Hilde Ruus – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G

- (1) Dommer **Østensen Berglund**: Saken gjelder Statens pensjonskasses adgang til å motregne foreldede krav på feilutbetalt uførepensjon i senere løpende alderspensjonsutbetalinger, jf. foreldelsesloven § 26 bokstav b. Spørsmålet er dels om kravene springer ut av samme rettsforhold, og dels om kravet på alderspensjon var oppstått før kravet om tilbakebetaling ble foreldet.
- (2) A er utdannet lege og hadde fra 2001 en 40 prosent stilling som lektor ved Høgskulen i X, i tillegg til egen privat allmennpraksis. Som følge av helseplager ble han i oktober 2006 innvilget uførepensjon med 50 prosent fra NAV. I januar 2007 ble han innvilget tilsvarende pensjon fra Statens pensjonskasse. I det etterfølgende utbetalingsbrevet fra Pensjonskassen var pensjonsgraden uriktig satt til 100 prosent. Det månedlige beløpet ble derfor beregnet ut fra for høy uføregrad, noe som medførte at A fikk utbetalt om lag 655 000 kroner for mye i uførepensjon fra Statens pensjonskasse frem til han gikk over på alderspensjon.
- (3) I perioden 1. februar til 29. november 2010 var A ansatt i en 50 prosent stilling ved Rehabiliteringssenteret i Rauland. Ansettelsen innebar medlemskap i Kommunal Landspensjonskasse (KLP), og KLP skulle derfor ha overtatt pensjonsansvaret for denne perioden. A varslet imidlertid ikke Statens pensjonskasse om ansettelsen, og selv om KLP meldte fra til Pensjonskassen om medlemskapet i mai 2010, stanset ikke Pensjonskassen utbetalingene. Dette medførte at A uriktig fikk utbetalt cirka 24 000 kroner fra Statens pensjonskasse i den perioden han var ansatt ved rehabiliteringssenteret.
- (4) A fylte 67 år i februar 2016 og gikk fra 1. mars 2016 over fra å motta uførepensjon til å motta alderspensjon. Noe tid etter at alderspensjonen begynte å løpe, ble feilene knyttet til de tidligere utbetalingene av uførepensjon oppdaget. Statens pensjonskasse traff deretter vedtak om tilbakebetaling av feilutbetalingene.
- (5) Pensjonskassen ønsket å motregne tilbakebetalingskravet i As løpende alderspensjon, jf. pensjonskasseloven § 44, åttende ledd. Deler av tilbakebetalingskravet var foreldet, men Pensjonskassen gjorde gjeldende at motregning kunne skje med grunnlag i foreldelsesloven § 26 bokstav b, som på visse vilkår gir motregningsrett også for foreldede krav.
- (6) A brakte spørsmålet om tilbakebetaling og motregning inn for Trygderetten, som opprettet to saker.
- (7) I saken som gjaldt feilutbetalinger knyttet til lektorstillingen, sak 17/00383, avsa Trygderetten 8. desember 2017 kjennelse med slik slutning:
- «1. Statens pensjonskasses vedtak av 16. september 2016 oppheves og hjemvises til ny behandling hva gjelder motregning med foreldet krav. For øvrig stadfestes vedtaket.
 - 2. Statens pensjonskasse pålegges å betale sakskostnader med kr – 10 000 – titusen.»
- (8) Samme dag avsa Trygderetten kjennelse i sak 17/01119, som gjaldt feilutbetalinger i den

perioden A var ansatt ved rehabiliteringssenteret. Slutningen i kjennelsen lød:

«Vedtak truffet av Statens pensjonskasse den 30. januar 2017 omgjøres slik at foreldet feilutbetalt uførepensjon ikke kan motregnes i løpende alderspensjon.»

- (9) Trygderetten la i begge kjennelsene til grunn at vilkårene for tilbakebetaling var oppfylt. Retten mente videre at det ikke var grunnlag for skylddeling, ettersom A ikke hadde oppfylt sin kontroll- og opplysningsplikt. Uaktsomheten han hadde utvist, ble ikke ansett som beskjeden.
- (10) Etter Trygderettens syn var imidlertid ikke vilkårene for motregning etter foreldelsesloven § 26 bokstav b oppfylt, fordi retten mente kravet på alderspensjon ikke var oppstått før foreldelse hadde inntrådt.
- (11) Statens pensjonskasse var uenig i Trygderettens avgjørelser. Med hjemmel i trygderettsloven § 26 tok Pensjonskassen i desember 2017 ut stevning ved Gulating lagmannsrett mot A og fem andre medlemmer som hadde fått avgjort tilsvarende saker. Sakene ble forent til felles behandling i lagmannsretten, og det ble besluttet at spørsmålet om motregningsadgangen skulle avgjøres skriftlig, jf. tvisteloven § 9-9 andre ledd.
- (12) Den 24. oktober 2018 avsa Gulating lagmannsrett dom med slik domsslutning for så vidt gjelder A:
- «1. Trygderettens kjennelser i følgende saker er ugyldige:**
 ...
 - **Kjennelse 8. desember 2017 i sak 17/00383 vedrørende A.**
 - **Kjennelse 8. desember 2017 i sak 17/01119 vedrørende A.»**
- (13) Etter lagmannsrettens syn var vilkårene for motregning etter foreldelsesloven § 26 bokstav b oppfylt. Lagmannsretten fant det klart at kravene hadde sitt utspring i samme rettsforhold. Videre la lagmannsretten til grunn at kravet på alderspensjon senest oppsto etter tre års tjenestetid, slik at dette kravet var oppstått før tilbakebetalingskravet var foreldet.
- (14) Også A brakte Trygderettens kjennelser inn for Gulating lagmannsrett, idet han ønsket en overprøving av om Pensjonskassen hadde krav på tilbakebetaling. Ved dom 8. januar 2019 kom Gulating lagmannsrett til at vilkårene for tilbakebetaling var til stede. I likhet med Trygderetten mente lagmannsretten at A burde forstått at pensjonsutbetalingene var feil, og at han hadde brutt sin kontroll- og informasjonsplikt. Ettersom uaktsomheten ikke var beskjeden, var det ikke grunnlag for en reduksjon av kravene basert på skylddeling. Dommen er ikke anket.
- (15) A har anket Gulating lagmannsretts dom av 24. oktober 2018 om motregningsadgangen. Anken gjelder lovtolkningen.
- (16) Ved Høyesteretts ankeutvalgs avgjørelse 4. februar 2019 ble anken tillatt fremmet. Utvalget ga samtidig samtykke til at Utdanningsforbundet kunne opptre som partshjelper.
- (17) Med unntak av at spørsmålet om den underliggende tilbakebetalingsplikten er avgjort, står saken i samme stilling som for Trygderetten og lagmannsretten.

- (18) Den ankende part – A – har i korte trekk anført:
- (19) Lagmannsretten har tolket foreldelsesloven § 26 bokstav b feil når den har lagt til grunn at vilkårene for motregning er oppfylt.
- (20) Kravene på uførepensjon og alderspensjon springer ikke ut av samme rettsforhold fordi vilkårene for å motta ytelsene er vesensforskjellige. Det faktum at begge pensjonene forutsetter medlemskap i en pensjonsordning og skal kompensere for inntektsbortfall, er ikke tilstrekkelig til at det er samme rettsforhold.
- (21) Videre var ikke kravet på alderspensjon oppstått da tilbakebetalingskravet ble foreldet. Tidspunktet for stiftelse av retten til alderspensjon faller ikke nødvendigvis sammen med det tidspunktet fordringen på alderspensjon oppstår. Pensjonsordningen er en obligatorisk sikkerhet for alle ansatte i staten og er en lovbasert ytelse. Fordringen oppstår når medlemmet kan fremme kravet, det vil si ved pensjonsalder. Denne forståelse av reglene ivaretar best hensynene til forutberegnelighet og prosessøkonomi. Motregning vil også være uforholdsmessig og i strid med Den europeiske menneskerettskonvensjon, EMK, protokoll 1 artikkel 1.
- (22) A har lagt ned slik påstand:
- «1. Trygderettens kjennelser i sakene 17-00383 og 17-01119 stadfestes.
 2. Staten ved Statens pensjonskasse tilpliktes å betale As saksomkostninger for lagmannsretten og Høyesterett.»
- (23) Partshjelperen – *Utdanningsforbundet* – har sluttet seg til anførslene fra A. Utdanningsforbundet har særlig fremhevet at alderspensjonen må anses som en offentligrettslig ytelse, og at kravet på alderspensjon først oppstår når medlemmet har nådd den alderen hvor pensjonsutbetaling kan kreves, jf. pensjonskasseloven § 21. Det er også vist til reelle hensyn og de begrensninger som ellers fremgår av lovgivningen når det gjelder mulighet for trekk i lønn.
- (24) Utdanningsforbundet har lagt ned slik påstand:
- «1. Trygderettens kjennelser i ankesakene 17-00383 og 17-01119 stadfestes.
 2. Utdanningsforbundet tilkjennes sakens kostnader for Høyesterett.»
- (25) Ankemotparten – *staten ved Statens pensjonskasse* – har i korte trekk anført:
- (26) Lagmannsrettens avgjørelse er korrekt. As krav på uførepensjon og alderspensjon springer ut av samme rettsforhold ettersom disse rettighetene er knyttet til hans ansettelse i staten og det tilhørende medlemskapet i Statens pensjonskasse.
- (27) Kravet på alderspensjon ble etablert på ansettelsestidspunktet og var oppstått før Pensjonskassens krav på tilbakebetaling av uriktig utbetalt uførepensjon ble foreldet. I denne saken er ikke EMK til hinder for motregning, og behovet for rimelighet er ivarettatt gjennom Pensjonskassens praksis om hensynsfull motregning.
- (28) Subsidiært anføres det at kravet om alderspensjon oppsto da A fikk krav på uførepensjon, fordi dette innebar at han automatisk ville få alderspensjon ved pensjonsalder.

- (29) Staten ved Statens pensjonskasse har lagt ned slik påstand:
- «1. Anken forkastes.
 2. Partene og partshjelper bærer egne sakskostnader for Høyesterett.»
- (30) Jeg har kommet til samme resultat som lagmannsretten, men med en noe annen begrunnelse.
- (31) Før jeg går nærmere inn på de rettslige spørsmålene saken reiser, vil jeg kort gjøre rede for visse trekk ved Statens pensjonskasse.
- (32) Etter lov om Statens pensjonskasse § 1 er dette en statsgarantert kasse til dekning av pensjoner som etter lov skal utbetales av kassen. Det følger av § 5 at arbeidstakere som er tilsatt i staten med en arbeidstid som utgjør 20 prosent eller mer av full stilling, er medlemmer av Statens pensjonskasse. Det samme er arbeidstakere som mottar løpende alderspensjon, midlertidig uførepensjon eller uførepensjon fra Pensjonskassen. Statsansatte har som hovedregel rett og plikt til medlemskap om de fyller vilkårene.
- (33) Ytelsene fra Statens pensjonskasse har som formål å kompensere for bortfall av arbeidsinntekt, og samtlige ytelser beregnes ut fra pensjonsgrunnlag og tjenestetid, jf. henholdsvis lovens § 11 første ledd første punktum og § 19 første ledd første punktum. Det fremgår av § 20 første ledd bokstav e at uførepensjon gir opptjening av tjenestetid ved beregning av alderspensjon.
- (34) Reglene om alderspensjon er inntatt i kapittel 5, hvor det fremgår av § 21 at pensjonen kan tas ut på det tidspunkt arbeidstakeren når aldersgrensen for stillingen, og på visse vilkår også tidligere. Retten til alderspensjon forutsetter minst tre års ansettelse i staten, jf. § 23.
- (35) Reglene om uførepensjon følger av kapittel 6. Etter § 31 går et medlem over fra uførepensjon til alderspensjon når medlemmet fyller 67 år eller når pensjonsalder for tidligere stilling er nådd, om denne er lavere. Dette skjer uten søknad til Pensjonskassen, men kan forutsette søknad om pensjon fra folketrygden.
- (36) Dersom et medlem dør og etterlater seg ektefelle eller barn under 20 år, kan det ytes familiepensjon fra Statens pensjonskasse. Det følger av pensjonskasseloven §§ 33 og 38 at disse pensjonene skal beregnes ut fra pensjonsgrunnlaget til avdøde. Hvis medlemmet dør mens det står i arbeid eller mottar ordinær uførepensjon, vil tjenestetiden til avdøde beregnes som om medlemmet hadde fortsatt i stillingen fram til aldersgrensen var nådd, men ikke ut over 67 år.
- (37) A ble i 2007 innvilget uførepensjon fra Statens pensjonskasse og gikk i 2016 over på alderspensjon. Det er enighet mellom partene om at han i perioden 1. april 2007 til 1. juli 2016 fikk utbetalt om lag 655 000 kroner for mye i uførepensjon, og at omkring 470 000 kroner av beløpet var foreldet da Statens pensjonskasse erklærte motregning i fremtidige alderspensjonsutbetalinger. Det er videre enighet om at det også foreligger en feilutbetaling på cirka 24 000 kroner, der tilbakebetalingskravet i sin helhet var foreldet da motregning ble erklært.

- (38) Etter pensjonskasseloven § 44 sjette ledd kan Pensjonskassen kreve tilbakebetalt ytelser som et medlem har mottatt i strid med redelighet og god tro, ytelser som er utbetalt fordi medlemmet uaktsomt har gitt feilaktige eller mangelfulle opplysninger, og ytelser som er utbetalt som følge av feil fra Pensjonskassens side når mottakeren burde ha forstått dette. Det ble opplyst i skranken for Høyesterett at det er det nest siste alternativet som er grunnlaget for tilbakebetalingskravet på 23 000 kroner i saken, og det siste alternativet som er hjemmelen for tilbakebetalingskravet på 655 000 kroner.
- (39) Dersom det kreves tilbakebetaling med hjemmel i § 44 sjette ledd, kan Pensjonskassen trekke beløpet i fremtidige ytelser eller inndrive det på samme måte som krav etter skattebetalingsloven, jf. bestemmelsens åttende ledd.
- (40) Spørsmålet i denne saken er om adgangen etter § 44 åttende ledd til å motregne feilutbetalinger i fremtidige ytelser likevel er avskåret som følge av foreldelse av tilbakebetalingskravet.
- (41) Etter den alminnelige regelen i foreldelsesloven § 3, jf. § 2, foreldes krav som er knyttet til løpende utbetalinger suksessivt tre år etter den enkelte utbetalingsdato. Det er i denne saken ikke påberopt noen tilleggsfrister etter foreldelsesloven §§ 10 eller 11.
- (42) Den klare hovedregelen er at dersom en fordring er foreldet, taper fordringshaveren sin rett til oppfyllelse, jf. foreldelsesloven § 24.
- (43) Fra dette utgangspunktet er det gjort et unntak i de tilfellene hvor det kan være aktuelt med motregning. Vilkårene er nærmere regulert i foreldelsesloven § 26, og de aktuelle delene av bestemmelsen lyder:
- «Foreldelse av en fordring medfører ikke at fordringshaveren taper motregningsrett, såfremt:**
- (...)
- b) det krav som det motregnes mot, springer ut av samme rettsforhold som den foreldede fordring og er oppstått før denne fordring ble foreldet.»**
- (44) Motregning med foreldede krav forutsetter at kravene springer ut av samme rettsforhold. Videre må hovedkravet, her kravet på alderspensjon, være oppstått før motkravet, her tilbakebetalingskravene, ble foreldet.
- (45) A har anført at disse vilkårene ikke er oppfylt.
- (46) Jeg ser først på hva som ligger i vilkåret om at hovedkravet og motkravet «springer ut av samme rettsforhold», også omtalt som konnekse krav.
- (47) Isolert sett gir ikke lovens ordlyd særlig veiledning, utover at ordene «springer ut av» tilsier at kravene må kunne føres tilbake til et felles grunnlag. Ordet «rettsforhold» synes å kunne favne relativt vidt, noe som også er lagt til grunn i en generell omtale av begrepet, se Kåre Lilleholt, Knophs oversikt over Norges rett, 14. utgave 2014, side 32.
- (48) Vilkåret om at kravene må springe ut av samme rettsforhold fulgte også av den tidligere foreldelsesloven § 1 fra 1896. Det er i liten grad omtalt i forarbeidene til den tidligere og

nåværende loven, men i motivene til den tidligere foreldelsesloven er det uttalt at lovteksten reflekterer et teoretisk utviklet konneksitetsbegrep, jf. blant annet Udkast til Lov om Forældelse af Fordringer med Motiver og Bilag, 1894, side 35.

- (49) Det teoretisk utviklede konneksitetsbegrepet synes i korthet å gå ut på at fordringer etter samme kontrakt som hovedregel er konnekse, mens fordringer etter forskjellige kontrakter ikke er konnekse. En formell oppdeling av kontraktene er ikke avgjørende. Jeg viser her til Sjur Brækhus' fremstilling av dette ved drøftelsen av gjeldsbrevlovens bestemmelser om motregning ved konnekse krav, inntatt i Fra kredittretten og andre rettsområder, 1978, side 58.
- (50) Det foreligger ikke rettspraksis knyttet til den nåværende foreldelsesloven § 26 bokstav b eller den tidligere loven § 1 som kan kaste lys over tolkingen, men rettspraksis om det alminnelige konneksitetsbegrepet kan gi noe veiledning. I Rt-1992-504, Factoring Finans, som gjaldt gjeldsbrevlovens bestemmelser om «same rettshøvet», §§ 26 og 18 andre ledd, la Høyesterett til grunn at dersom kravene knytter seg til ulike avtaler, må det «påvises et tilknytningsforhold mellom dem som gjør det rimelig å si at krav etter avtalene er oppstått i samme rettsforhold.»
- (51) Den samme oppfatningen er lagt til grunn i juridisk teori om konnekse krav generelt. Jeg nøyer meg her med å vise til Jens Edvin Andreassen (Skoghøy), Factoringpant, 1990 side 367, hvor det fremgår at uttrykket «utspringer ut av samme rettsforhold» viser til «tilfeller hvor kravene inngår som ledd i et mer omfattende kompleks av rettigheter og forpliktelser som kan tilbakeføres til et felles grunnlag ...».
- (52) Årsaken til at det er gitt en utvidet adgang til motregning av konnekse krav, er rimelighetshensyn. Der kravene er så nært knyttet til hverandre at det vil virke urimelig at den ene parten kan kreve sitt uten samtidig å yte det den andre parten har krav på, bør motregning aksepteres, jf. Brækhus, Fra kredittretten og andre rettsområder, 1978, side 58.
- (53) Oppsummert viser dette at tilknytningen mellom kravene står sentralt når det skal vurderes om disse «springer ut av samme rettsforhold». Ved samme avtale eller ved løpende forretningsforhold vil fordringene normalt anses som konnekse. I andre forhold vil stiftelsesgrunnlag, formål, rettigheter og plikter, samt forholdet ellers mellom partene, kunne tilsi at det foreligger en slik tilknytning mellom kravene at de må anses å springe ut av samme rettsforhold. Det synes ikke å være holdepunkter for at tilknytningskravet hviler på en forutsetning om at de utløsende faktiske forhold eller vilkår må være like, selv om slike forhold kan være relevante.
- (54) Jeg går så over til den konkrete vurderingen av om As krav på alderspensjon fra Statens pensjonskasse og Pensjonskassens tilbakebetalingskrav «springer ut av samme rettsforhold».
- (55) Om dette heter det i lagmannsrettens dom:

«Kravene i vår sak har grunnlag i både medlemmets arbeidsavtale og i pensjonskasseloven, jf. § 5. Krav om tilbakebetaling av for mye utbetalt uførepensjon følger av pensjonskasseloven § 44 sjette eller sjuende ledd, alternativt samordningsloven § 29. Kravet om tilbakebetaling kan også knyttes til arbeidsavtalen og medlemmets krav på uførepensjon, som følger av medlemmets arbeidsavtale og pensjonskasseloven.

Kravene inngår etter lagmannsrettens syn i et mer omfattende kompleks av rettigheter og forpliktelser som kan tilbakeføres til et felles grunnlag, jf. Jens Edvin Andreassen (Skoghøy), *Factoringpant*, 1990 side 367. Lagmannsretten kan ikke se at forskjellene i vilkår og omfanget av rettighetshavere for henholdsvis alders- og uførepensjon er avgjørende for vurderingen av om kravene er konnekse. Vilåårene for motkravet, altså tilbakebetaling av for mye utbetalt uførepensjon, er ikke nødvendigvis knyttet til vilåårene for uførepensjon. Det er heller ikke et vilåår for konneksitet at kravene kan knyttes til samme faktum.

Lagmannsretten mener i alle tilfeller at sammenhengen mellom uførepensjon og alderspensjon i seg selv tilsier at SPK bør ha anledning til å motregne krav om tilbakebetaling av uførepermisjon i alderspensjonen. Begge ytelsene er knyttet til medlemmets ansettelsesforhold i staten og medlemskap i SPK. Både alders- og uførepensjon er ment å sikre medlemmet ved inntektsbortfall, enten ved bortfall av inntektsevne på grunn av sykdom eller ved at medlemmet når pensjonsalder.

SPK sitt krav om tilbakebetaling av uførepensjon og de saksøktes krav på alderspensjon er etter lagmannsrettens syn så nært knyttet til hverandre at de må anses som 'samme rettsforhold' etter foreldelsesloven § 26 bokstav b.»

- (56) Jeg slutter meg til denne begrunnelsen, med den presisering at tilbakebetalingskravene her er hjemlet i pensjonskasseloven § 44 sjette ledd.
- (57) I denne saken er videre sammenhengen mellom de to kravene så nær at det kan fremstå som lite rimelig om A kan kreve løpende utbetaling av alderspensjon, uten samtidig å betale tilbake beløpene som er feilutbetalt. Det er ubestridt at motregning kunne vært gjennomført dersom han fortsatt hadde mottatt uførepensjon, og det ville vært lite konsekvent om en igangsatt motregning måtte vært stoppet ved overgang til alderspensjon, jf. også Agder lagmannsretts dom, LA-2015-110067.
- (58) Etter min mening er det derfor ikke tvilsomt at kravet fra Statens pensjonskasse om tilbakebetaling av uførepensjon og As krav på alderspensjon fra Pensjonskassen er så nært knyttet til hverandre at de «springer ut av samme rettsforhold» etter foreldelsesloven § 26 bokstav b.
- (59) Det avgjørende for om Statens pensjonskasse kan motregne sine foreldede tilbakebetalingskrav i alderspensjonen som er opptjent i Pensjonskassen, vil derfor være om kravet på alderspensjon oppsto før tilbakebetalingskravene ble foreldet, jf. foreldelsesloven § 26 bokstav b.
- (60) I det følgende vil jeg se nærmere på hvordan uttrykket «er oppstått» i denne bestemmelsen er å forstå.
- (61) Etter mitt syn gir ikke lovens ordlyd særlig veiledning, utover at en naturlig språklig forståelse tilsier at de rettsstiftende forhold for fordringen må foreligge. Dette la også lagmannsretten til grunn.
- (62) Heller ikke forarbeidene kaster særlig lys over hvordan uttrykket skal tolkes, og vilååret var ikke inntatt i motregningsbestemmelsen i § 1 i den tidligere foreldelsesloven. Det fremgår imidlertid av forarbeidene til den loven at det var anledning til å motregne med foreldede krav i de tilfeller hvor motregningsadgang «allerede forinden eksisterede», jf. Udkast til Lov om Forældelse af Fordringer med Motiver og Bilag, 1894, side 35. Denne motregningsadgangen skulle beskytte en berettiget forventning om oppgjør. I

forarbeidene til dagens foreldelseslov er det lagt til grunn at bestemmelsen i § 26 bokstav b viderefører gjeldende rett, jf. blant annet Ot.prp. nr. 38 (1977–1978) side 79, første spalte, tredje og fjerde avsnitt.

- (63) Det er lite relevant rettspraksis knyttet til forståelsen av uttrykket «er oppstått» slik dette er brukt i foreldelsesloven. Av rettspraksis på tilstøtende områder nevner jeg at Høyesterett i Rt-1964-300, Foldal, som gjaldt motregning i konkurs, la til grunn at krav på offentlig tilskudd kan være oppstått før en søknad om slikt tilskudd er sendt. Det samme følger av Rt-1987-984, Enok Hus, som gjaldt panterett. Avgjørelsene synes å basere seg på at et krav oppstår når de rettsstiftende forhold for fordringen foreligger. Sentralt i vurderingen av om det er tilfelle, er spørsmålet om de materielle vilkårene for å få støtte er oppfylt.
- (64) Også Høyesteretts kjæremålsutvalgs avgjørelse i Rt-1999-2073 om beslagsrett etter dekningsloven § 2-2, jf. tvangsfullbyrdelsesloven § 7-1 annet ledd, har en viss interesse. I kjennelsen heter det:

«For at et krav skal anses oppstått, er det tilstrekkelig at det er oppstått en rettslig begrunnet betalingsforpliktelse. Fordringen trenger ikke være fastslått eller være kommet til uttrykk på noen bestemt måte. Det er heller ikke til hinder for utlegg at fordringen er betinget eller omtvistet.

Etter kjæremålsutvalgets oppfatning må krav på offentlige tilskudd som beror på et strengt lovbundet skjønn, anses oppstått på det tidspunkt søknad om tilskudd kommer inn til forvaltningen. Dersom tilskuddskravet beror på et forvaltningsmessig skjønn, kan kravet ikke anses oppstått før vedtak om å innvilge tilskudd er fattet.»

- (65) Avgjørelsen gir anvisning på at spørsmålet om et krav er oppstått, må vurderes ut fra det aktuelle stiftelsesgrunnlaget, og gir konkret svar på når et søknadsbasert tilskuddskrav hadde oppstått. Spørsmålet om tilskuddskravet kunne ha oppstått allerede før søknad ble sendt, var ikke tema i saken. Avgjørelsen gir liten veiledning for det generelle spørsmålet om hvor langt tilbake det kan være aktuelt å vurdere at en fordring er oppstått, herunder om det kan være aktuelt å anse en fordring knyttet til løpende ytelser som oppstått allerede ved inngåelse av avtalen.
- (66) I en avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett, LB-1996-911, Fuglemyra borettslag, er dette forholdet berørt. Saken gjaldt blant annet spørsmålet om borettslagets foreldede erstatningskrav kunne motregnes i prosjektleders honorarkrav, noe som berodde på når dette kravet var oppstått. I dommen heter det:

«Lagmannsretten må legge til grunn at Opsahls honorarkrav i forhold til foreldelsesloven § 26 b) oppstod etterhvert som han presterte sin yelse. Til sammenligning vil en entreprenør ha krav på avdrag på basis av den verdiskapning som har funnet sted, jfr. 'Kommentarer til NS-3410' av Ole Jacob Kolrud (1997) side 211 og 220. Det er ikke tale om forskudd, men betaling for utført arbeid, jfr. Kolrud side 109. Ordningen må betraktes som sedvane i entrepriseforhold, jfr. side 208. I likhet med entreprenøren tilfører også byggelederen bygget verdier ettersom arbeidet utføres, og det er derfor ingen grunn til at ikke han – på tilsvarende måte som entreprenøren – får krav på betaling i takt med fremdriften av entreprisen. En annen sak er at betalingen av praktiske grunner må skje ved kontoutbetalinger og sluttavregning. Dette får betydning for forfallstidspunktene, men ikke for spørsmålet om når kravet er oppstått. Erstatningskravet må etter dette kunne motregnes i honorarkravet, jfr. foreldelsesloven § 26 b), men det faller bort så langt det overstiger honorarkravet.»

- (67) Synspunktet om at foreldelsesloven § 26 bokstav b ved løpende ytelser gir adgang til å motregne et foreldet motkrav i hovedkravet, så langt motkravet ikke overstiger det *opptjente* hovedkravet, har etter min mening gode grunner for seg. I denne situasjonen foreligger det ikke bare et mer teoretisk hovedkrav, men en reell forpliktelse som har fått et definert materielt innhold. Dette kommer jeg nærmere tilbake til.
- (68) Spørsmålet om når en fordring er oppstått, er omfattende drøftet i juridisk teori, både der kravet er av avtalerettslig karakter og der det beror på et offentlig vedtak. Av eldre litteratur finner jeg grunn til å nevne Per Augdahl, *Den norske obligasjonsrettens almindelige del*, 5. utgave 1978, side 115–116, hvor det vises til at et forsikrings-selskap kan motregne et foreldet motkrav på forsikringspremie i en utbetaling etter at forsikringstilfellet har oppstått. Augdahls syn forutsetter at forsikringsutbetalingen, som vil være hovedkravet, anses oppstått allerede ved inngåelse av forsikringsavtalen, se også Viggo Hagstrøm, *Obligasjonsrett*, 2011, side 783. Prinsippet er nå lovfestet i forsikringsavtaleloven § 18-3. Jeg bemerker at konneksiteten er særlig sterk i forsikringstilfeller, hvor selskapets forpliktelse er aktuell for det hele beløp så lenge forsikringsavtalen løper.
- (69) Av nyere teori nevner jeg at Silje Karine Nordtveit i sin avhandling, *Når oppstår en fordring?*, 2017, side 265, har trukket frem at betydningen av partenes valgfrihet og kontroll går igjen som en «...mulig felles begrunnelse for fastleggelsen av stiftelsestidspunktet for ulike fordringer og i ulike sammenhenger». I de tilfellene hvor debtors autonomi er begrenset, legger Nordtveit til grunn at fordringen som utgangspunkt må anses for å ha oppstått ved avtaleinngåelsen, jf. side 215. Nordtveit peker videre på at en fordring kan være ufullstendig i en periode etter avtaleinngåelse, men likevel anses for å være stiftet allerede da avtalen ble inngått, se side 15. Hun angir likevel bare utgangspunkter, og uttaler seg ikke direkte om hvilken vekt synspunktene har ved tolkingen av foreldelsesloven § 26 bokstav b.
- (70) Spørsmålet om når et krav på pensjon oppstår etter foreldelsesloven § 26 bokstav b er nevnt i en uttalelse fra Justisdepartementets lovavdeling fra 12. desember 1986, JDLOV-1986-3311, hvor Lovavdelingen konkluderte med at arbeidstakere ved Riksteateret hadde plikt til å betale innskudd til Statens pensjonskasse. Derimot mente den at foreldede krav på innskudd ikke kunne motregnes i fremtidige pensjonsutbetalinger fordi kravet på pensjon først oppsto ved fratreden. Standpunktet er ikke nærmere begrunnet, og det er ingen drøftelser av foreldelseslovens ordlyd, forarbeider eller rettspraksis på tilstøtende områder. Jeg finner derfor ikke å kunne legge vesentlig vekt på den delen av uttalelsen.
- (71) Oppsummert synes uttrykket «er oppstått» i foreldelsesloven § 26 bokstav b generelt å innebære at det ved vurderingen av når en fordring oppsto, må ses hen til stiftelsesgrunnlaget, formålet med bestemmelsen – beskyttelse av en forventet motregningsposisjon – og om det foreligger en rettslig begrunnet betalingsforpliktelse, hvor debtors handlingsrom er begrenset. Det er ikke avgjørende at fordringen ikke er fullstendig, er betinget, omtvistet eller ikke er endelig fastslått. I de tilfellene hvor en avtale uttømmende regulerer partenes rettigheter og plikter, vil partenes valgfrihet og kontroll med fordringene være begrenset allerede ved avtaleinngåelsen. Tilknytningen mellom debitor og kreditor kan da tilsi at fordringen må anses oppstått på avtaletidspunktet. I andre løpende forhold, som partene ikke er forpliktet til å videreføre, vil det kunne være annerledes.

- (72) Spørsmålet om adgangen til å motregne et foreldet tilbakebetalingskrav knyttet til én pensjonsytelse i en annen løpende pensjonsytelse, er en noe særegen problemstilling, særlig fordi ytelsenes tidsperspektiv er svært langt. Det er derfor ikke gitt at de generelle utgangspunktene fullt ut kan anvendes i slike tilfeller.
- (73) Med dette som bakteppe vil jeg se nærmere på As situasjon.
- (74) A har anført at *retten* til alderspensjon oppsto ved inngåelse av arbeidsavtalen, men at *fordringen* på pensjonen – den rettslige begrunnede betalingsforpliktelsen – først oppsto da han fylte 67 år. Statens pensjonskasse har på sin side anført at As krav på alderspensjon oppsto ved inngåelse av arbeidsavtalen, men senest etter tre års opptjeningstid, fordi Pensjonskassen da ble endelig forpliktet til senere å utbetale pensjon.
- (75) Partene er videre uenige om karakteristikken av stiftelsesgrunnlaget for pensjonen. A er av den oppfatning at alderspensjonen må anses som en lovbundet, offentlig ytelse fordi den fullt ut er lovregulert, og den ansatte ikke har en individuell forhandlingsrett. Etter hans syn oppstår fordringen på det tidspunkt søknaden settes frem. Statens pensjonskasse derimot, mener den avtalerettslige karakteren er særlig fremtredende, noe som innebærer at forpliktelsen oppsto ved ansettelsen. Det er blant annet vist til valget om å ta arbeid i det offentlige.
- (76) Partene er imidlertid samstemt i at ytelsene fra Statens pensjonskasse har trekk både av avtalerettslig og offentligrettslig regulering. Det er jeg enig i. Ettersom denne sondringen mellom avtalerettslige- og offentligrettslige forpliktelser uansett ikke er avgjørende for mitt syn i denne saken, går jeg ikke nærmere inn på dette.
- (77) Som redegjort for tidligere, etableres rettighetene til alderspensjon ved ansettelse i staten og tilhørende medlemskap i Pensjonskassen. Etter pensjonskasseloven § 5 beregnes tjenestetid fra ansettelsesforholdets start, og dersom et medlem slutter for så senere å ta nytt statlig arbeid, fortsetter opptjeningen i Statens pensjonskasse ved den nye ansettelsen i staten. Såfremt et medlem samlet har mer enn tre års tjenestetid ved pensjonsalder, vil medlemmet ha krav på alderspensjon basert på faktisk tjenestetid regnet fra ansettelsestidspunktet.
- (78) Det ligger i denne ordningen at retten til pensjon opptjenes suksessivt. Gjennom opptjeningstiden vil kravet på pensjon gradvis materialisere seg. Forpliktelsen akkumuleres etter hvert som medlemmet utfører sin arbeidsytelse.
- (79) På denne bakgrunn kan jeg vanskelig se at fordringen først kan regnes for å være oppstått ved oppnådd pensjonsalder. Etter mitt syn er man da kommet til forfalltidspunktet.
- (80) Ved avtaleinngåelsen vil kravet på pensjon være en teoretisk fordring. I lys av de vilkår som knytter seg til opptjening av pensjon i Statens pensjonskasse, er det etter min oppfatning mest nærliggende å se det slik at kravet på alderspensjon først oppstår etter som fordringen får et materielt innhold. For at motregning skal kunne finne sted, må det derfor foreligge et hovedkrav som det i prinsippet kunne ha vært mulig å motregne i.
- (81) Dette innebærer at det vil være adgang til å motregne de foreldete kravene i den andel av den løpende alderspensjonen fra Statens pensjonskasse som var *opptjent* på tidspunktet da

tilbakebetalingskravene ble foreldet. Den andelen av den løpende alderspensjonen som da ennå ikke er opptjent, vil med andre ord være beskyttet mot å bli motregnet i.

- (82) Fra dette utgangspunktet om suksessiv opptjening er det gjort visse unntak i loven. Dersom et medlem går over på uførepensjon, følger det av pensjonskasseloven § 20 første ledd bokstav e, jf. § 28 femte ledd at den tjenestetiden medlemmet ville ha fått om det var blitt stående i stillingen til aldersgrensen, såkalt framtidig tjenestetid, skal medregnes ved fastsettelse av pensjon. Tilsvarende regler om beregning av tjenestetid gjelder ved utbetaling av familiepensjon om det avdøde medlemmet sto i stilling eller mottok ordinær uførepensjon, jf. §§ 33 tredje ledd og 38 fjerde ledd siste punktum.
- (83) Bestemmelsene innebærer at den samlede opptjeningstiden for disse pensjonene er klarlagt ved henholdsvis uføretidspunktet og tidspunktet for dødsfallet. For så vidt gjelder uførepensjon, er jeg oppmerksom på spørsmålet om at retten til dette kan tas opp til ny behandling, jf. pensjonskasseloven § 31a, men i denne saken er det ikke nødvendig å gå nærmere inn på dette.
- (84) Slik jeg ser det, blir konsekvensen av disse opptjeningsbestemmelsene at hele alderspensjonskravet vil være oppstått ved tidspunktet for innvilgelse av uførepensjon. Tilsvarende vil hele kravet på etterlattepensjon og barnepensjon være oppstått ved medlemmets dødsfall.
- (85) Da A ble innvilget uførepensjon i 2006, ble det klart at han ville opptjene tjenestetid frem til pensjonsalder, og at uførepensjonen ville bli avløst av alderspensjon fra Pensjonskassen, jf. pensjonskasseloven §§ 5 og 31 andre ledd, såfremt han søkte alderspensjon fra folketrygden. Foreldelse av tilbakebetalingskravene begynte å løpe 1. april 2010. Det innebærer at kravet på alderspensjon oppsto før tilbakebetalingskravene ble foreldet, jf. foreldelsesloven § 26 bokstav b.
- (86) Vilkårene for motregning etter foreldelsesloven § 26 bokstav b er derved oppfylt.
- (87) Jeg tilføyer at jeg ikke kan se at en motregningsadgang etter de linjer jeg har skissert vil være urimelig eller uforholdsmessig. Det er rettskraftig avgjort at det foreligger et tilbakebetalingskrav, og at A er å bebreide for manglende overholdelse av kontroll- og informasjonsplikten. Statens pensjonskasse praktiserer såkalt «hensynsfull motregning» gjennom løpende nedbetaling uten rentebelastning, og under enhver omstendighet vil dekningsloven § 2-7 komme inn som en sikkerhetsventil.
- (88) Det følger av praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol, EMD, at krav om tilbakebetaling av trygdeytelser ikke i seg selv er i strid med Den europeiske menneskerettskonvensjon, EMK, protokoll 1 artikkel 1, P 1-1, jf. blant annet EMDs avgjørelse 14. februar 2012 *B. mot Storbritannia*. De ankende parter har vist til at EMDs dom 15. september 2009 *Moskal mot Polen* og EMDs dom 26. april 2018 *Cakarevic mot Kroatia*, tilsier at tilbakesøkingssadgangen er begrenset, men disse avgjørelsene gjaldt langt mer inngripende vedtak enn hva tilfellet er i denne saken. Jeg viser her særlig til avsnittene 74 og 75 i Moskal-dommen og avsnittene 86 til 90 i Cakarevic-dommen. Etter mitt syn vil motregningsadgangen i denne saken ikke være i strid med EMK P 1-1.
- (89) Anken skal etter dette forkastes.

- (90) Statens pensjonskasse har etter dette i det vesentlige vunnet saken. Pensjonskassen har opplyst at det ikke kreves sakskostnader for Høyesterett, og jeg går da ikke nærmere inn på dette.
- (91) Jeg stemmer for denne

D O M :

Anken forkastes.

- (92) Dommer **Bull:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (93) Dommer **Falch:** Likeså.
- (94) Dommer **Thyness:** Likeså.
- (95) Dommer **Endresen:** Likeså.
- (96) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.